

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓÍRAT.

1. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

255. sz.
1913.

Magyar vonatkozások külföldön.

I. Bécsújhely.

Írta: Hangay Oktáv.

Midőn a juniúsi nap leküldi melegét az úri hajlékok falai közé s a kényelemnek dédelgetésére kigondolt találmányok és eszközök nem elégíthetik ki a 20-ik század otthonaiban elpuhult egyéneket, megindul nálunk is a vándorlás nyugat felé. Képzelt szükségletek, a minden áron való nyaralás, a jólétnek fonák értelmezése, az úri életmódok tettető eleganciája, a sok valódi s képzelt betegség kinzó és vagyonfosztó kényszere, a tősgyökeres morbus hungaricus: a gyomorhurut parancsoló kommandói, Magyarország lakosságainak ezreit küldik szét az osztrák tartományok jóhírű és a névtelenségből kivergődött fürdőibe s nyaraló helyeire. Rajzik a szittya nemzedék Baden, Mödling és Vöslau felé, magyar hangok zsonganak Semmeringen, benépesül Pörtschach és Tobelbad, az otthon osztrákot szidalmazó magyarság hemzsegni kezd Karlsbadban s Marienbadban.

A magyar úri társadalom illetén időszaki helyváltozásainak jelenségeinél mindig csak átmeneti turistalátogatás jut a magyar halárhoz közelfekvő Bécsújhelynek, Alsó-Ausztria egyik csinos városának. A legnépesebb vasútvonalok keresztezőpontja ez a város, Bécs és Sopron, Bécs és Grác, Bécs és hazánk délnyugati állomásai között. A Semmeringre föl-rándulók és a magas Schneebergre ma már fogaskerekűvel «mászók» váltóhelye, az új Aspangvasút egyik főállomása. Nem csoda tehát, hogy itt főképp a nyári évadban egymást váltják fel a folyton érkező és induló vonatok. Ilyen alkalommal áll-dogáltam több ízben a bécsújhelyi vasúti állomáson, de csaknem mindig a következő mozgófénykép játszódott le előttem:

Zsúfoltan megrakott kocsisorral robog be a személyvonal Bécs felől. Osztrák-német kójútaók örege apraja kandikál a fülkék számos ablakából. A politikai birkatürelem prototyp alakjai, a Bécs-külvárosi nyárspolgárok, együtt gubbasztanak a larka nyakravalós, fűszeresbolti Adoniszokkal, a hátszákkal terhelt, mezítelen térdű, havasmászó turisták vigan cigarettéznek a rátarti, kényes ruházatban feszegő bécsi gigerlikkel. Kisebbrendű podgyász s, a temérdek elemózsiás kosár sejteti

velem, mily bőséges germán falatozást bámúlnak meg majd a néma sudarfenyők, amott a távolabb zöld erdők alatt. A vonatból kiszállók azonban csupán helyi üzletemberekből vagy a hadsereg kisebb-nagyobb rangú katonáiból telnek ki, mivel a hegyi jó levegőre vágyódó útasok nem igen érznek ingert, hogy megtekintsék a Fische folyó sík völgyében elterülő várost. Katona uraimék is jobbára azért szállnak ki, mert a város délkeleti szögletében a 12-ik századbéli, Babenbergi hercegi kastély udvarába szólítja őket a kötelesség és a német napi-parancs. A kastély ugyanis 1752. óta a híres bécsújhelyi Katonai Akadémiává változott át, ennek udvarában tekinthetnek III. Frigyes és Mária Terézia szobrára s a hatalmas intézet terméiben neveltetnek ők a «mindenkör hűséges», de rendes eredményben osztrák szellemű liztekké.

Kevés várakozás után tompa dübörgéssel rohan be a magyar birodalmat álszágúldott gyorsvonat, de előkelőbb külső útasokkal. Egyetlen tekintetre felismerem a magyar társadalom jómódú elemeinek egyeneslő alakjait. A zalamegyei földbirtokos, a baranyai Arkádia boldogságát lanuslító, elégedett arcú plébános, a győri gabonakereskedő vagy a komáromi zsidó tulajmilliómos, néhány vakációs vidámságú tanár és diák az elegáns útiruhákban s fehér fátyolos angol kalapokban feszelő mamák vérszegény nagyvárosi leányaikkal, mindnyájan a legtarkább vasúti színeképeket nyújtják. Egyik ajtónál budapest-lipótvárosi ismerősöket látok kiugorni, míg az első osztály fülkéiben kereskedelmi tanácsos urak avagy gyomor-kóros méltóságosok szoronganak. A vonat megáll. Egyszerre 40–50 útas is futva igyekszik a perron felé. Röpkéremény száll belém, hogy talán nem kell egyes egyedül bejárnom Bécsújhely utcáit. Közbe-közbe nagyhangú kiáltások röpködtek a kocsik ablakaiból:

«Bandi, nekem is három párt.»

«Ilona elrontod a gyomrodat.»

«Adolf ne tegyél magadat beteggé.»

Csalódásom hamarosan bekövetkezett, mert a magyar kurucroham ezúttal is a párolgó torma «virslire» felé törtetett előre. Az egész fekete-sárga birodalomban ugyanis Bécsújhelyt laknak a «virslire» legdicsértebb hentesei.

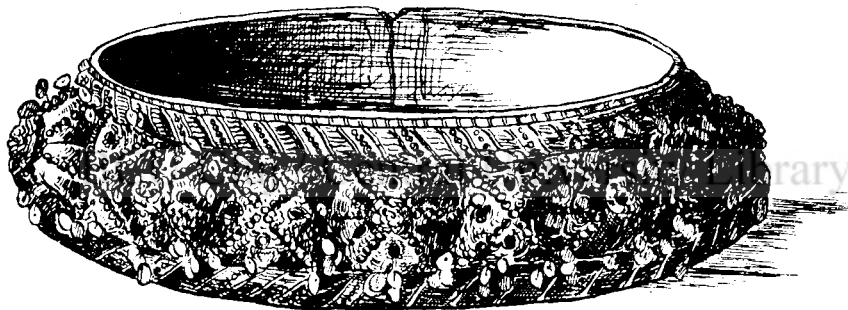
A vonat nemsokára tovarepült Bécsnek, s bizony egyedül maradtam az előcsarnokban néhány pukkadó képű sertés-kupéccal. Mióta a bécsújhelyi hatóság a magyarhatári Soprontól elfurfangolta az állandó sertésvásárokat, ezek az emberek képviselik a régi Németújhely törzslátogatóit a magyar szomszédságból.

Azért vázoltam ezen jellegzetes vasútállomási szakadatlan jeleneteknek képét, hogy vádat emeljek a temérdek magyar útas ellen, kik Bécsújhely mellett csupán a «virslire» emlékeznek és egy napot se szentelnek, ezen városban és környékén levő magyar történelmi nevezetességek megtekintésére. Lehetségesnek kell tartanom, hogy sok jó magyarnak elpárolgott fejéből azon számos történelmi esemény, melyet az iskolai előadások folyamán a hajdani Németújhely nevével összeforva hallott.

Ezen város a 12-ik században még Stájerországához tarto-

zolt s földrajzi helyzeténél fogva már kezdetben kitűnő stratégiai pont gyanánt szolgált. **Hajdan** a pitteni vár védelmezte a környéket azon támadások ellen, melyek a népvándorlás idejében Kelet felől erre felé törtek, de midőn a magyarok, főleg Imre király idejében a mai Neudorfllól lankásodó behorpadást harcászati szempontból jobb betörési kapúnak ismerték fel, az «erényes» Babenbergi Lipót herceg 1192-ben a Fische patak völgyébe rakatta fel Newenstatt erősséget, melynek a környék tőcsái és mocsaras lápjai természetes védelmi alapot is kölcsönöztek. A bécsújhelyi vár hasonló szerepre volt hívatva, mint Franciaország keleti részében, a nevezetes belforti rés.

Ezen időtől kezdve kemény feladat várt minden magyar seregére s még nagy Mátyás királyunk hadait is Szapolyai István vezérlete alatt ugyancsak makacs ellenállással tudta feltartóztatni Baumkircher, a vár parancsnoka, az első ostromnál. Csak midőn 1487-ben Mátyás király személyesen vezette az ostromot s hadi tudásának erejével a terep stratégiai felismerésével a várnak körülzárását mindig szűkebbre szorította s az oldal-támadás veszélyével fenyegető semmeringi útat egy hadoszloppal megszállotta, sikerült neki a kiéheztetett várat megvélnia.

MÁTYÁS KIRÁLY IGAGZYÖNGYÖKKEL KIRAKOTT NYAKFODRA.

A város természetes erősségét tekintve tehát nem kicsinyelhető amaz első hadi esemény, mely a Lajta folyó völgyétől húzódó esatamezőn IV. Béla király győzelmével lejátszódott. A tatárjárás rettentő csapása alatt csaknem földönfutóvá szegényedett királyunk, mint írva vagyon, II. Frigyeshez, az utolsó Babenbergihez folyamodott támogatásért. Soha fejedelem még álnokabbul nem viselte magát, mint ez a Frigyes, mert a vendégkirály Bélát letartóztatta, elvette tőle kincseit s kicsikarta Mosony, Sopron vármegyét s a jövedelmező locsmándi uradalmat a védtelen magyar királytól. De bekövetkezett a leszámolás ideje s Béla, amint országa némikép felüdült a mongol csapásból, 1246-ban bosszút szomjazó magyar-kun hadaival Bécsújhelynél megverte a német herceg seregét. Krónikák jegyezték fel, hogy Frangepán a csata tűzében Frigyesnek szemét szúrta ki lándzsájával s az utolsó Babenbergit saját menekülő lovasai tiporták hullává.

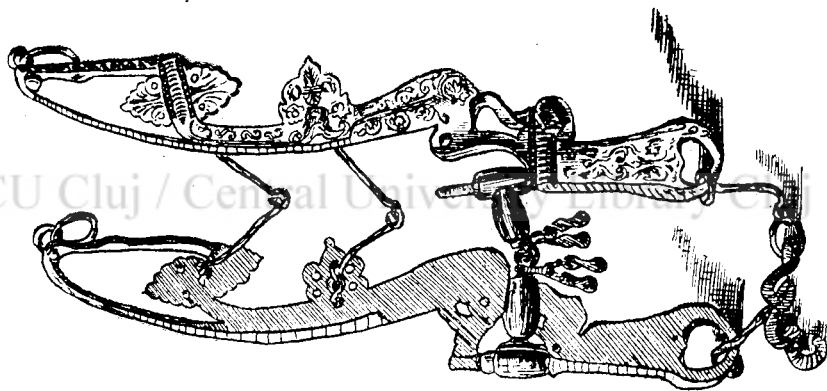
Nem érdektelen, ha felhozom, hogy sokat szenvedett királyunk gonoszlelkű megrablóját, az osztrák tankönyvek «vitéz» «hős», «harcias» (der streithare) jelzővel tanítják s megérde-

melt sorsát Hinner könyvében ily nyomatékos zárszóval ol-washatjuk.

«Ein Graf Frangepan stieß ihm sein Schwert ins *Heldenaug*». (Egy Frangepán gróf taszítá kardját hősszemébe.)

A Bécsújhelytől Bécsbe vezető országút elején van a Ferencz József népliget, melynek középrészében gót stílusú emlékoszlop, a «Spinnerin am Kreuz» emelkedik. A 19-ik század közepéig ezen tér a kivégzések csúfos helye volt. Azt tartják a krónikások, hogy miután III. Frigyes császárt Hunyadi János és később az osztrák rendek vezérei is megverték, ezen emlékmű helyén adta át Erzsébet magyar királyné fiát, a gyermek Lászlót, a szent koronával a győztes magyaroknak. Bécsújhely (akkor Németújhely) ekkor is az 1452-ik évig, többször a magyar hadak ostromát rettegte át.

Azonban történelmünk legdicsebb korszakában, Mátyás király uralkodása alatt, volt ezen város a nagy haditettek át-szenvedő tanúja. Ismét az a Frigyes, mint német-római császár a III-ik, állott a magyar önállóság útjába. Ismét akadtak pártos magyar főnemesek (Ujlaki, Garai), kik Hunyadi Mátyás királlyá választását elleneztek és a német Frigyes-sel fogtak

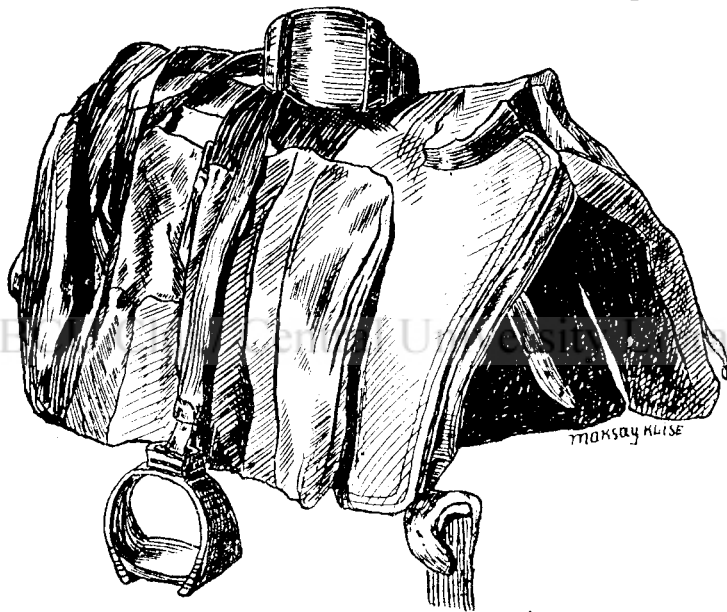

MÁTYÁS KIRÁLY LOVÁNAK ZABLJA.

kezet, ki magát a szent koronával Bécsújhelyben koronáztatta magyar királlyá 1459-ben s fejedelmi címereibe is belefoglaltatta Magyarország címerét. Ennek a belefoglalásnak akkori tanújeleivel találkozhatunk ma a városban, a vár és a Neukloster templom faragványos díszítéseiben s a magyar és osztrák címert egyesítve szemlélhetjük Frigyes császár felesége síremlékénél is.

A magyar fegyverek legdicsebbeségei voltak azon háborúk, melyeket Mátyás király indított a makacs császár megfenyítése céljából. Akkor Lajta-Brucktól egész Hainburgig terjedt a fegyvelmezett magyar hadak taktikai fejlődése, midőn az osztrák Baden volt nagy királyunk főhadiszállása s a mai bécsiek mulatóhelyéről, a Kahlenbergről szórták a magyar ágyúk romboló golyóikat a császárvárosra. Daliás magyar lovasság verte felhökké a bécsújhelyi útnak porát s rettegve nézte a német őrség a Bécsnek ostromára rajzó hatalmas magyar esatársorokat. A büszke Bécs már magyar király parancsait fogadta alattvalói hűséggel 1485-ben, midőn 1487-ben Mátyás király

Bécsújhely falai elé vonult, mert ez volt a császárnak akkor tulajdonképpeni kedvenc székhelye. A császár Németországba szökött s a város védelmét Wulfersdorfra bizta. De a legvitézebb órség se tudott sokáig ellenállni és augusztus 17-én Mátyás győztesen vonult be Bécsújhelybe. A bevonulást maguk a német krónikások is ragyogó fényesnek festik le. Az összes vártornyokon, kapukon magyar zászlók lengtek s aug. 18-án a királyné udvarával és a külföldi követekkel a császári kastélyba ment, hogy Mátyás királynak ünnepélyes győzelmi bevonulását előkészítsék. Szent-István-napján, aug. 20-án tartotta a nagy Hunyadi aranyhímzésű trón mennyezet alatt diadalútját a városba. Elöl a győzelmi jelvényekkel, a főnemesség és hadvezérek díszes csoportjai s az egyházi méltóságok hosszú sorai a király kíséretében káprázatos képet nyújtottak. A Babenbergi császárvárban fogadta Mátyás az idegen államok

MÁTYÁS KIRÁLY HADI BÖRNYERŐE.

méltóságait, követeit, kik hódolattal gratuláltak a hadiszerencséhez. Az ünnepély végével Mátyás felállította még egyszer hadait a bécsújhelyi síkságon s nagy csatájátékot rendeztetett. A legyőzött Bécsújhelyt magyar szabad királyi várossá emelte s nemcsak meghagyta jogaikban a lakosságot, hanem új szabadalmakkal is felruházta. Ekkor ajándékozta a városnak azon ötvösmű remeket, melyet «Mátyás-billikom» néven mutogatnak a látogatóknak a városi múzeumban. Tömör ezüst alapfémű, erősen aranyozott, 80 cm. magas serleg ez, gót izléssel és telve egész felületén zománcos ékítményekkel. Fedelén páncélos viléz térdel s ennek pajzsán látható a Hunyadi-címer gyűrűl tartó hollója. A híres Boheim-féle krónika határozottan följegyzi, hogy Mátyás a serleget a vár elfoglalása után ajándékozta a városnak s ezt az osztrák történet is, mint való dolgot tanítja. Csak a mi hátrányunkra kételkedő magyar régészek

állítják, hogy mivel a serleg egyik oldalán a német-római császári sas díszel, a Mátyás-billikom egy békeserleg, melyet a Mátyás és Frigyes között kötött béke után tartott lakomán használtak. Ha ez igaz, akkor három liternyi ürtartalma ugyancsak bizonyítja, miszerint a cinkotai itce királyi szabadsalmát a felséges urak lakomáira is kiterjesztették s vitézül hőrpintő garatra volt szükség, hogy a felköszöntő után nagyot igyanak belőle. A bécsújhelyi múzeum különben még számos Mátyás-ereklyét mutogat s bizonyos kegyelettel magyarazzák az idegenek, a szekrényekben kiterített adományleveleket s a nagy Korvin idejéből való okiratokat. Üveg alatt szemlélhető Mátyás igazgyöngyökkel kirakott nyakfodra, kedvenc lovának reneszánsz vésésekkel telt s erősen aranyozott zablája, egyszerű hadi bőrnyerge. A múzeumi szobák falán több Mátyás-kép lóg, egyik valószínűen a híres feketesereg vértetében. A 28 ezer lakost számláló teljesen német városnak hatóságától valóban dicséretes részrehajlatlanság, hogy városuk történetéhez fűződően még hajdani hatalmas legyőzőjük emlékét is megörökítették. Ha a város főteréről az *Ungargasse* (Magyar-utca) irányában sétát teszünk a bécsújhelyi csatorna felé, az újfalui úttól balra a modern Bécsújhely házsoraihoz érkezünk. Itt kanyarodik be a *Korvinus-körút* (Corvinusring) folyton szaporodó építkezéseivel s a városi nagy kórházzal. Bármily elismerései adózom a németnek ezen elkeresztelésért, nem tagadhattam el komor indulataimat, melyek 425 év előtt dicsően lefolyt napok lefátyolozott emlékéből lelkembe áramlottak vissza. Még az egekre is haragos lesz itt a magyar útas! Miért nem engedte a nemzet sorsát úgy kialakulni, hogy Mátyás győzelmeinek eredményét századokra kihatóan kihasználhatta, volna egy Bécs-et is birtokában tartó Magyar királyság? Mintha Mikes Kelemen tengermormogást hallgató bússorsainak ezen kérdőjele, midőn az Emmerbergre kirándúlva végig merengtem a Steinfeld mezején, hol 3 nyomorult évig úr volt a magyar s Mátyás halálával minden dicsőség ismét letűnt, miként valami glóriaragyogású mennyei álmom. Sörös hordókkal megrakott tehervonal dőcögött alant a némellakta völgyekben. Kevés útja van már Bécsig, hiszen az egész távolság Bécsújhelytől Bécsig alig 50 kilométer. Uram Istenem, magyarok Istene, ennek az ötven kilométer földsávnak hagyatal volna birtokában bennünket 1490-től! Más lenne ma Magyarország földrajza és más históriát tanítanának rólunk a professzorok. Végzetünk bizony másként volt elhatározva.

(Folytatása következik.)

Néprajzi kirándulás a naszódvidéki havasi pásztortanyákhoz.

Írta: **Orosz Endre.**

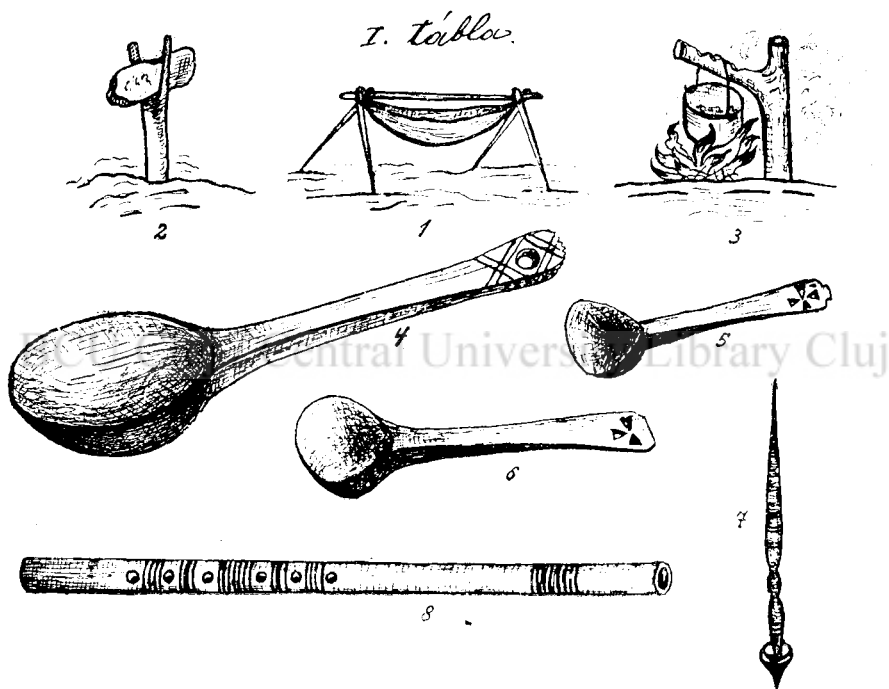
Az ősfoglalkozások néprajzának rendszeres művelése megköveteli azt a fáradságot és lankadást nem ismerő buzgalmat, hogy a kutató a felölelt terület minden olyan vidékét felkeresse, mely a tanulmányozás céljára anyagot szolgáltathat. Annál inkább kell pedig buzgólkodnia az ilyen lelőhelyek feltalálásában, mert a kultúra terjedése a népies elemet s ebben is leghamarább az ősjellegű vonatkozások tárgyi részeit kérelhetetlenül pusztítja. Az ősfoglalkozási ágak közül manapság még a pásztorelethez lehet a legtöbb őseredetű jellemvonást felfedezni: különösen az erdélyi bérces terület periferiáin emelkedő havasok nemzetiségi jellegű pásztorelete igen-igen sok érdekes tanulságot nyújt az érdeklődőnek, amelyeket, sajnos, hívatásos szakembereink eléggé nem méltányolnak. Pedig hogy megérdemelné, azt a saját gyűjteményében évek óta felhalmozott néprajzi tárgyak meggyőzően igazolják. Ennek a célnak érdekében végeztem a fentjelzett kirándulást, s ennek szolgálatában áll a jelen közlemény.

Mint hogy az ősi jelleget legjobban még a havasi juhászat tartotta fenn, ennek tárgyi néprajza mezején lehet az ősfoglalkozások érdekében a legtöbbet tartózkodni. E tekintetben — egyrészt a terjedelmes havasi legelők nyújtotta természeti viszonyokból kifolyólag, másrészt az oláh népelem kulturális elmaradottsága miatt — az erdélyi hegyvidékek még mindig virágzó pásztorelete az egész ország legkedvezőbb tanulmányozási terrenumául kínálkozik. Szem előtt tartva *Herman Ottónak* ama szavait, hogy csak félreeső, sokszorosan nehezen megközelíthető pontok nyújthatnak az ősfoglalkozásokra nézve értékes anyagot*), az 1905. év nyarán a havasi pásztorelethez tanulmányozása végett egy 3 napos kirándulást tettem a *Naszódtól* északkeletre fekvő 1628 m. magas *Birla* hegyre és ennek közvetlen környékén lévő juhász-tanyahegyekre. Naszódról augusztus hó 6-án indultam s *Kis- és Nagy-Rebrán* át a *Rebra* patak völgyén felmenve *Párvától* — a kulturának errefelé ezen utolsó állomásától — vezetővel vágtam neki a kietlen, de felséges rengetegnek. A vezető tudta

* L. Az ezredéves országos kiállítás történelmi főcsoportjának hivatalos katalógusa. III. füzet. Ősfoglalkozások. 22. l. Bevezetés a pásztorelethez.

a pásztortanyák holfekvését és ismerte a juhászokat, amely körülmény a minden idegen kaputos emberrel szemben roppant bizalmatlan havasi pásztornépség előtt a bizalom s az ebből eredő közlékenység felkeltésére a leghatékonyabb tényező; más-különben ilyen helyeken és ilyen célból vezető nélkül járni, az óhajtott eredmények szempontjából kevés sikert ígérő vállalkozás.

Közleményemben a a felkeresett sztinák berendezésére és az ottan talált tárgyak leírására fekettem a fősúlyt, mint amelyek a mostani haladó korban az idővel együtt gyorsan változást szenvednek. A vidék, melynek pásztoreletével foglalkozom, a néprajzi irodalomban egészen új s így a *Birta* hegyi havasi juhászat míg egyrészt az erdélyi részek nemzetiségi jellegű pásztoreletének tárgyi néprajzára, addig másrészt az

ősfoglalkozásokra is általában értékes anyagot szolgáltat. S minden ilyen detailmunka akkor fog különösen kamatozni, ha majd egykoron az egész országról összeállítandó havasi juhászat leírásában föl lehet tenni a kérdést, hogy havasi vidékenként mennyiben hasonló, avagy elütő a havasi pásztorelet néprajza tárgyi tekintetben? Az egyes juhásztanyákat abban a sorrendben tárgyalom, amelyben azokat meglátogattam.

I. Párva határa.

Amint a községet elhagyva, az ennek északi oldalán meredeken emelkedő előhegység lejtőjére felkapaszkodtunk, mindjárt egy «tirla»-hoz értünk. Ez alatt olyan kisebb juhásztanya értendő, mely kizárólag csak egy juhos gazdának

ott künn a határon önmaga által kezelt magánjuhászatára vonatkozik. Az ilyen tirlákon ugyanis a módosabb emberek néha egész nyáron mindaddig, míg a legeltetésre fű és alkalmas idő van, pásztrolva künn élnek egy összetákolt kis deszkabódében. A juhnyáj és ennek elmaradhatatlan kísérőin a juhászokulán kívül ott nyaral a tehén, borjú és a disznó, amelyeknek őrizete a család tagjai közt van megosztva. Itt künn a szabad természetben nevelődik a csecsemő is, akit, hogy az anyának ne legyen állandóan terhére, egy — a havasi vidékeken divatos, igen praktikus rendszerű és emellett mindenki által könnyen és gyorsan előállítható — olyan lengő bölesőbe (lyáugeu) helyeznek, amely egy vízszintesen álló rúdnak végeire erősített 2—2 cövékből és ugyancsak a rúdra felkötött s onnan alálengő paraszt vászondarabból van szerkesztve. (L. I. t. 1. á.) Ezt a bölesőt a vízszintes rúdnál fogva az anya vállára is emelheti és igen könnyen viheti abban a gyermeket hegyenvölgyön át.

A hegyoldalak egy lehetőleg vízszintes helyén felállított kaliba (kolibe) négy villás faoszlopon (furcs) nyugszik, melyeknek ketteje magasabb, kettő pedig alacsonyabb. A szellős bódét két oldalról szorosan egymasmellé madjnem függőlegesen elhelyezett nyírfatörzsek határolták, egyfelől háromsoros nagy zsindely, az ú. n. *drányica* fedte és a földre állított ferde deszkák védték a csapadéktól, míg a negyedik oldalán teljesen nyílt volt a bejárás számára. A juhászok lakásául szolgáló ezen kalibák helyzete és berendezése különben mindig a hely felszínének alakulata szerint változó. A kaliba körül m. c. 25—30 m. hosszúságú terület a földbe ferdén leszúrt galyakból képezett 1.5 m. magas kerítéssel volt övezve; e helynek «sztáur» a neve s rendeltetése a juhoknak éjjelre való befogadása. A kaliba közvetlen közelében áll egy bükkfából való természetes ágasfa (oláh nevén: «szereséru»), melyre puska, tarisnya, faedény és csupor volt felaggatva. A karám belsejében 1—2 villás nyírfacölöpöt láttam a földbe verve, a villa ágai közé beszerített nagyobb kősódarabbal, amely sózónak neve (juhásznnyelven: «grivále»). (L. I. t. 2. á.)

A belső berendezés legfontosabb része a kaliba egyik hosszoldala mellé helyezett tűzhely. A júhtej forralásához szükséges és a földre rakott tűz felett lógó üst egy — a tele üst súlyának megfelelő nagyságú — szolgálára (kusbe) van akasztva, amelynek kihelyezett vége a földbe van leverve, úgy, hogy a szolgálafa függőlegesen álló törzse az üregben balra vagy jobbra forgatható, aszerint, amint az üstöt a tűz fölé állítani, vagy arról elmozdítani akarják. A szolgálafa mellékágának felső oldalán bemetszett 3—4 rovátka az üstkalantjú megrögzítésére szolgál. (L. I. t. 3. á.) A kalibában látható felakasztva a jávorfából (páltyin) faragott, ordaszedő nagy kanál (lyingure gye lovát urde), melynek hossza 55 cm. és öblének át mérete 17 cm. Nyele a lyuk körül egymást metsző párhuzamos egyenesekkel van díszítve. (L. I. t. 4. á.) Mint minden önmagára utalt ősi kulturájú népnél, úgy az itteni havasi juhászoknál is fejlett fokú a férfiak faragászati ügyessége. Erre vallanak a szintén jávorfából való, kisebb evőkanalak (lyingure gye pekurerészek). (L. I. t. 5—6. ábráit.) Jellemző tulajdonsága ezek-

nek a havasi juhászkanalaknak, amelyre különben már dr. Mártonfi Lajos tanár is fölhívta a figyelmet, hogy igen praktikusán faragott háromszögű vagy ovális öblük «keresztben áll a nyél végén s így egyenesen a szájhoz emelve, a kézesukló befelé hajlítása nélkül ürítheti ki az ember a kanál csücskén annak tartalmát.» A Mártonfi által közölt ilyen kanalak lelőhelye a Cibles alján lévő 1413 m. magas *Corabia-hegy* tisztása.*) A párvai kanalak nyelét áttört görög kereszt ékíti.

Míg az állatok legelnek, a gazda felesége gyapjúfonással tölti szabad idejét, amire az I. t. 7-ik á. látható egy darabból készült fonó-orsót használ (fűsz gye tore). Az idylli életmódot ugyanakkor a férfipásztor furulyával teszi kedvesebbé. A kifűrt vastag bodzából (gye szok) készített 6 lyukú nagy furulya (fluiér) 75 cm. hosszú és körben karcolt párhuzamos gyűrűkkel cifrázott. (I. I. t. 8. á.) Jellemző, hogy a furulyázó sajátos dumyogó hanggal kíséri a furulyaszó dallamát, a mi azonban nem válik a melodia előnyére. Állandó kézi eszköze a pásztorinak, az itteni meredek lejtőkön támaszkodás céljából szükséges bot (bote), amely nem ékes faragású juhászbót, hanem egy — héjától lehántott, 142 cm. h. teljesen sima fenyőrúd, melynek vékonyabb vége képezi a botnak fogóvégét.

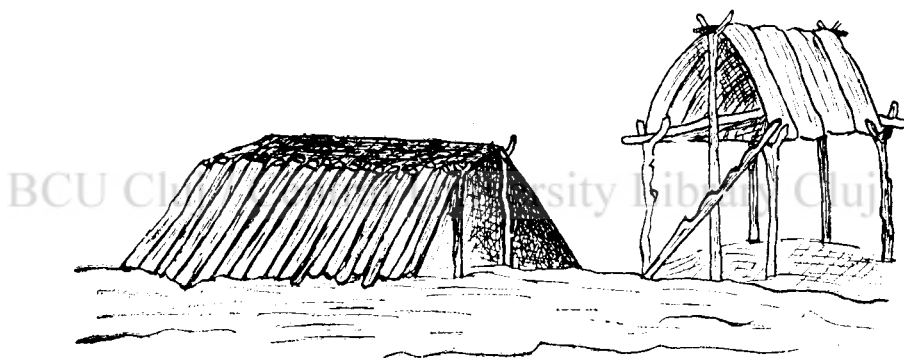
A most tárgyalt tirláról miután a megszerezhető szükséges néprajzi tárgyakat megvásároltam, még a d. e. folyamán tovább emelkedtünk a Párvától északra magasló *Birla* hegy felé. Gneisz alkotja ennek tömegét, melyből kristálytiszta, jéghideg vizű források bőven fakadnak mindenfelé. Itten a lomblevelű erdők táján felül a fenyőregióban (*regio abietina*), hol senki más nem lakik, van a havasi juhászok birodalma. A fenyvesek feletti gyeses tisztások subalpin területének szélein, a csücsök aljában bukkannak a sztinákra, mert legelőre lévén szükség, ezek többnyire a lapos tetők vagy kúpos csücsök meredek, famentes lejtőin találhatóak föl, honnan gyönyörű szép, szabad kilátás nyílik az alatt fekvő erdős hegyvidékekre, ezüstesikós folyóvölgyekre és az itt-ott feltűnő távoli községekre. Az ilyen magas hegyi, vagy havasi juhásztanyák neve e vidéken «*mutáre*», ami a tirlának éppen ellentéte, mivel ezekben nem a saját juhaikkal foglalatalkodó magánjuhászok, hanem a falvak lakóinak, a községek nagyszámú juhait őrző, hivatásbeli, valóságos juhászok tanyáznak, kiket eme szolgálatukért a juhosgazdák közösen javadalmaznak. E havasi sztinákon találunk azokra a szurtosfekete öltözetű bácsokra, kiknek egész élete jóformán a havasi vadonhoz van kötve s tehát ezek — az emberi társadalomtól örökösen elvonultan élő ősfoglalkozású emberek — között lehetjük föl az igazi ősi jellegű pásztoréletet is.

II. Havasi juhászat.

Déltájan érkezünk föl az első *mutáre*hez, amely a *Birla* hegytető délfelőli oldalának tövében volt s innen kapta a «*Fácá*

* L. Kirándulás a Ciblesre az ilosvai patak völgyén. Erdély. 1892. évf. 143 l.

Brlü (Birla homloka vagy frontja) nevezetű. A juhokat leggettelő pakulárok a kutyákkal együtt távol lévén, a sztinát csak a kalibában heverő bács őrizte, aki amint közeledtünkét észrevette, azonnal élénk jött, s a havasok peremén élő emberek roppant félénk, bizalmatlan természetéből kifolyólag előbb egyet szembe hunyorított vezetőmnék: ezzel tudakolva meg, hogy nem valami bajszerző ember vagyok-e? Az öreg bács felebarátunk — tisztos nevén: *Kondrátye Buháj* (a mi életmódjának stylszerüen felel meg, mert neve Konrád bagolyt jelent) — oly sötét színű ing- és gatyából álló fehérenmü-costumben állott előttünk, hogy aki ilyen havasi bácsot még nem látott, inkább kéményseprőnek, semmint tejkezelőnek tetelezhetette volna föl. A ruházat ezen feketeségének magyarázatát abban találjuk meg, hogy a havasi juhászok, de különösen a bács viselt fehérenmüje vajjal, vagy zsírral van célzatosan bekenve, hogy a paraziták meg ne honosodjanak benne, mert hiszen a sztinák különösen a bolháknak valóságos melegágyai. Máskülönbben mivel a bács és az idősebb juhászlegények az egész nyári évad alatt, míg a havasi sztinákon tartózkodnak, csupán ezt az egyetlenegy szúrtoos inget és lábravalót

JUHÁSZKALIBA ÉS A KOMÁRNYIK.

viselik, ez is egyik oka a fehérenmü koromfekete voltának. Dr. Moldován Gergely a mőc esohánokról is felemlíti azt, hogy amíg a tejelés tart, inget nem változtatnak; azért az oly zsíros, oly fekete, hogy azt sem lehet tudni, minő anyagból áll.* Régentén is szokásban volt, hogy a harcosok a hosszúnak ígérkező hadjáratok előtt fehérenmüüket avas zsírral kenték be, valamint hosszú hajukat is, mert ezáltal az élősdiék nem termeltek meg bennük. A *Nagy Alföld* rengeteg pusztaságain 50—80 évnek elötte is 6—8 hónapon át bolyongó pásztorok, kik ezen idő alatt fehérenmüt nem váltottak, részint az átázás, részint az élősdiék elől szintén így védekeztek. Az ilyképen preparált ing a napsugarakat, sőt a szelet sem bocsátja magán keresztül, úgyhogy nemcsak a pásztor testbőre marad hófehér alatta, hanem egyszersmind a pásztor egészségének is védelmére szolgál.

A bács öltözetét bocskor és egy keskeny bőröv egészítette ki, melynek gazdagon rezes díszítését két csatt, egy lánc és szá-

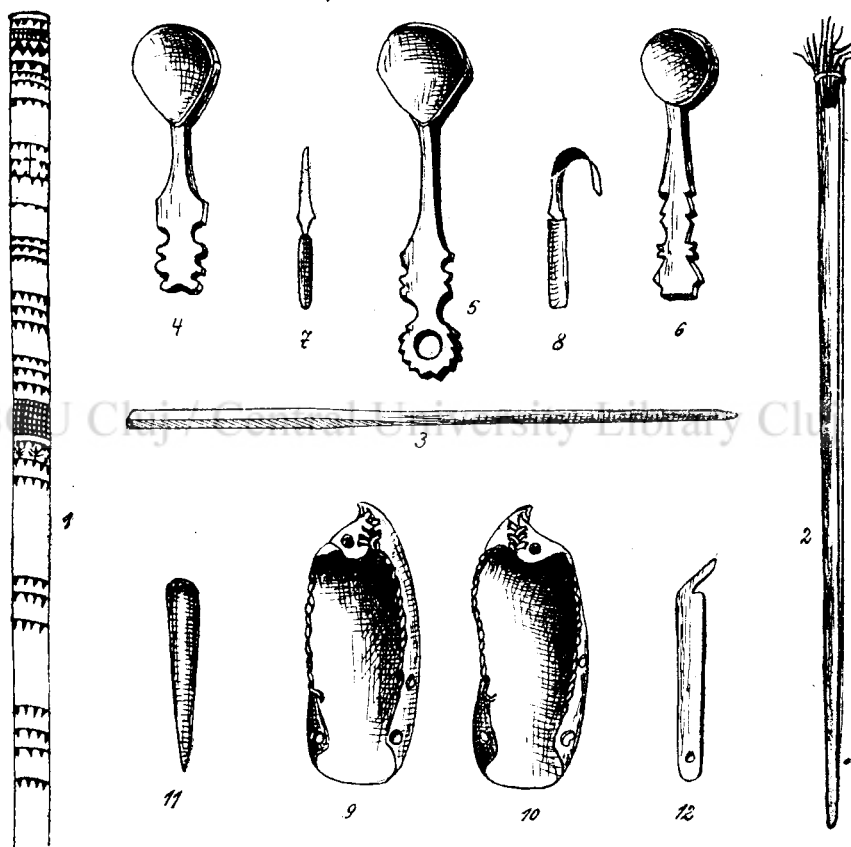
* A Románság II. köt. 16. (Nagybecskerek. 1896.)

mos sárgaréz-gomb képezte. Boeskora assymetricus idomú (fél-lábra való), kis méretű, kifelé hajló orral, alacsony oldalakkal és szíjjal fonott erősítésű rárával. A belső ráma által alkotott orra igen kicsiny, hogy a bokrokba, indákba és más erdei növényekbe meg ne akadjon. A ráma alatt jobbról-balról 3—3 lyuk van vágva az összehúzó szíj befűzésére, 1 pedig az orral szemben a fonás külső oldalán. A boeskora sarka nyílt. (L. II. t. 9. és 10. á.)

A juhásztanya D. Ny.-ra lejtő lankás hegyoldalon fekszik s három külön részből állott, u. m. 1. a kalibából, 2. a kamarából és 3. az akölből. A kaliba (*mutáré*) magában foglalja a tűzhelyet; ebben dolgozzák fel a tejet és itten laknak a pásztorok. Fenyőfából összetákolt, három oldalról zárt építmény, melynek hátsó (északi) oldala a hegy lejtőjére támaszkodik. Kelet-nyugati irányú hosszában két villás faoszlopon (oláh nevén furcs) vízszintesen fekvő hengeres fatörzs képezi a vázát, s ezen nyugszik hátának és tetejének dűrva, havasi zsindelyből, az u. n. «*drányicá*»-ból való fedélszerkezete, míg a völgy felőli elejét és nyugati oldalát hosszában kettéhasított fenyőtörzsek rekesztik be, melyek fedeléhez vannak hozzátámasztva. Keleti oldala nyílt, ez a bejárója. Belsejének a hegy felőli oldala a hegybe van bevágva, hogy talaja lapos legyen. Déli oldalához néhány kőtuskó van rakva, hogy a kerítése tüzet ne fogjon. A tűzhely mellett a földbe mélyítve áll a villás szolgálfa az üst felakasztására. A kaliba bejárata előtt másfél méternyi távolságban emelkedik a *komárnyik*, mely 4 ágására helyezett 4 m. területű pole, félbe hasított fenyőtörzsekkel padolva. Ellentett két oldalának közepén álló 2 villásvégű, magas oszlop tartja meredek fedelét, mely a tető élén áthajlított fenyőkéreggel van borítva. Ez a pásztorok kamarája; itten tartják a kész sajtokat és a pakulárok holmijait. Nevezetesen itten láttam elhelyezve néhány bőrfekete inget, gatyát, egysoros rézgombdíszes szíjat, furulyát, bőrtarisnyát, tüszőt, kalapot, ollót és több kolompot. A komárnyik fedélszerkezetének lécei nemcsak leszegezve, hanem be is vannak eresztve a szarúfákba, hogy így biztosabban ellenálljanak a viharoknak. Érdekes ősjellegű típusú az a létra, melyen a komárnyik padlására följárnak: egy hengeres fenyőtörzs, melyen csupán egyszerű fejszeapással 3 fok van bevágva, s ez a kaliba felőli oldalhoz van támasztva. A hegylejtő alsóbb részén, de a kaliba közelében van a juhkosár vagy *sztrunga*, mely a juhok számának megfelelő nagyságban, majdnem teljes kört képező sokszög alakban van összetákolva. Az X alakban levett 2—2 cölöpre akként helyezik el 3—4 vízszintes sorban a hosszában széthasogatott fenyőtörzseket, hogy mindenik fölött ismét két oly kecskelábú cölöp emeli magasabbra a következő törzset. A kerítésesinálásnak ezen — az erdélyi havasi vidékekre jellemző — módja szintén ősrégi eredetű és tanulságos példát nyújt a kezdetleges művelődésű népfajok találékonyására nézve. Ha még megemlítem, hogy a fedetlen kosár szélén ugyancsak villás oszlopokon nyugvó kis fedelet emelnek, mely fejés közben a kosár kijáratánál egy sorban ülő juhászokat kell megvédeni az eső ellen, a sztrunga leírását is elvégeztem.

A báccsal való beszélgetésünk közben szemügyre vettem a kaliba felszerelését s a következő tárgyakat figyeltem meg: 1 nagyobb és 2 kisebb rézüst, 2 vashogrács, a juhok megfejtésénél használt, több — galáta nevű — faedény, melyek ketteje vízhordásra is szolgál; 3. fejkupa, 1 oltótartó (*csúgornyice*), 1 nagyobb eseber, 1 vászonrongyból való tejszűrő (*sztrekuretor*), 1 másfélméternél is hosszabb vállrúd (*kumpené*) a vizes galáták könnyebb hordására. Volt továbbá: fejsze, fogazott élű sarló, régi fegyver, ordamerítő kanál, káskavaró rúd, tejtorófa (*zsintálen*), néhány havasi bordó a savó

II. Tábla.

(zer) összegyűjtésére és néhány lapos hordó, ú. n. «fedeles», ugyanennek lóháton való leszállítására. Kérdéseimre megtudám, hogy két ökörszarvból való kürt, melyeknek fűvákáját 1 demnyi hosszú faeső képezi, a farkasok riasztására szolgál. A kaliba seprésére pedig mindenütt 1—1 fenyőgalyat, vagy fiatal fenyő letört koronáját használják. A pásztorok szimpla, sárgaréz gombokkal és korongokkal nem díszített fekete bőrtarisnyái általánosan mind máramarosi vagy ruthén típusúak, azaz vízszintes helyzetű oblongum (□) alakúak.

Miután kipihentük magunkat és én legszükségesebb följegye-

zéseimet bevégeztem, kellő rábeszélés mellett sikerült csak néprajzi gyűjteményem részére a II. tábla 1—12. ábrájában bemutatott pásztortárgyakat megvásárolni, melyek a következők:

1. á. Juhászbót 80 cm. h., darabja fenyőből 34 gyűrűvel, melyekhez háromszögű bemetszések, vessződíszítés, meg egy helyen fenyőgaly-dísz kapcsolódnak.

2. á. Ördakeverő léc (pásztornyelven: *stycer gye urgyil*) a tűz feletti üslben fővő orda kavaráására. Hossza 82 cm., végén fenyőágak vannak beerősítve.

3. á. Puliszkaakeverő (*koleser*), 65 cm. h. fenyőléc, melynek fele hengeres, fele négyoldalú hasáb. A puliszka oláh neve itten: kolese.

4—6. á. Evőkanalak juharfából, nyelükön recézett faragással. Kettőnek öble háromszögű, a harmadiknak kerekded alakú. Mind a három régi, pásztorkészítmény.

7. á. Fanyelű kis kés a bötök cifrázatainak kimetszésére. Falusi kovácsmunka.

8. á. Görbe kés (*szkabe*) a kanalak öblének kivájására, mellyel a pásztorok főnt a havasi sztinákon szabad idejükben nemcsak a maguk, hanem pásztortársaik számára is dolgoznak.

9—10. á. Asszimmetrikus boeskorpár, melynek orra és mindkét oldali ráamája fonott szerkezetű. Őseredetű boeskorptypus, mely az erdélyi oláhságnál általános elterjedésű.

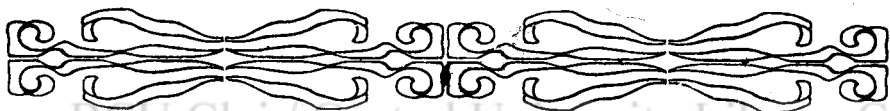
11. á. Boeskorlyukasztó, vagy helyesebben boeskorlyuk-tágító (*szulhák*), 18 cm. h. kihegyezett, sima fadarab.

12. á. Gatyamadzag fűzőpálcika (*brecsinerice*) vörös fenyőből.

Mivelhogy más oly kisebb tárgyat nem találtam itten, a melyre szükségem lett volna, megköszöntük a vendéglátást s néhány pakli közönséges pipadohánnyal kedveskedvén a bácsnak, délután 3 óra tájban tovább folytattuk útunkat a *Birta* tető megmászására. A sztina feletti hegyoldalon a fenyvesek már hiányoznak s vezetőmmel ketten beszélgetve folyton tisztásokkal váltakozó törpefenyő bokrok között haladunk föl-felé a mérsékelt emelkedésű hegylejtőn. Havasi, ú. n. «*mo-kány lovak*» legelésznek csoportosan e tisztások gypesein, melyek egész nyáron át minden felügyelet nélkül — mint a vadlovak, csupán Isten gondjaira bízva — éjjel-nappal a szabadban tanyáznak. Az idő szép nyugodt és derült, de a nyár melege itt fenn a havasokon nem oly tikkasztó, mint lenni a lapályokon. Mintegy két órai esendés menetelés után a lejtő utolsó párkányán is felkapaszkodva, minden nagyobb fáradság nélkül felértünk a hegynek laposára, hol a katonai háromszögellési fixpont fatornyát találjuk. Az 1628 m. magas *Birta* (Brlea) keskeny, hosszúkás és fáttan teteje szép sima, gypes terület, melyet rengeteg fenyvesek környékeznek. Különösen Kelet felől megkapó látványt nyújtanak lent a *Nagy-Rebra* patak mély völgyének oldalain sötétlő őserdők, melyekben *Ujfalvy Sándor*, a hírneves erdélyi vadász nagy medvévadászatokat rendezett. É. Ny. felé fekszik innen az 1842 m. magas *Cibles* hegynek tömege, míg É. K. felé a *máramarosi és radnai havasok* számos hegyvonulata látható. Mondanom sem kell, hogy sokáig gyönyörködtem volna a magaslatról kinálkozó remek kilátásban, ha vezetőm nem int vala a tovább-

menésre, hogy mielőtt teljesen besötétedne, éjjeli lanyánkra érkezhessünk. Számításunk szerint a Birla hegy oldalában lévő egy másik juhásztanyán akartunk meghálni, azonban ezt üresen találtuk. Beléptem a kalibába, szemügyre veendő, nem maradt-e ott valami néprajzi tárgy, melyet magunkkal vihetnénk, de alig tettem benne 2—3 lépést, annak szemetes talajáról százával ugráltak fel reám a sztina elhagyása után itten elszaporodott bolhák, úgyhogy kénytelen voltam rögtön kiramodni belőle, a mi tapasztalt vezetőmnnek nagy gaudiumára szolgált. Gondolni sem lehetett tehát éjjelre itt maradni, mert a kiéhezett apró bolhák sokaságától épen semmi nyugalomunk nem lett volna. Most már méginkább sietnünk kellett, hogy egész lenn, a *Rebra* patak partján lévő sztinához juthassunk, hova a meredek hegylejtő úttalan erdőségén keresztül kellett leereszkednünk. Noha útnkat minduntalan kidőlt bükkfáóriások törzsei akadályozták, otáih vezetőm a farkasok esetleges támadásától való félelmében valósággal rohanva sietett lefelé, de így is csak besötétedve értünk le. Hogy a juhászkutyák által való megrohanást elkerüljük, már a hegyoldalról kiabálva jeleztük érkezésünket, mire a juhászok visszatartották kutyáikat.

(Folytatása következik)

Egyesületi élet.

Incze Gerő kuriai bírós levele. Az Erdélyi Kárpát-Egyesület válaszmánya Incze Gerő válaszmányi tagot kuriai bírósá vá történt kinevezése alkalmából átiratilag üdvözölte. Az átiratra a következő meglehangú válasz érkezett: „Méltóságos elnök úr! Az Erdélyi Kárpát Egyesület válaszmányának 1912 december 17-én 10. sz. alatt kelt üdvözlő értesítésére a több idejű hivatalos távollétem okából csak most felelhetek.

Az egyesületnek érdekét mindenkor szívemen viseltem, az azt ért keserűség nekem fájdalmat okozott. Eljön az idő, el kell jönnie, hogy tagjai megsokasodnak s a bércek vízhangozzák az egyesület nevét. Hazánk természeti szépségeinek megismerése lelki szükségletté kell legyen.

Kiküldetésem idejét Petrosényben

töltvén, onnan a Szurduki szorosba és a Boli barlanghoz tett kirándulásom csak azt sugja, mily hálátlan a magyar hazája földje iránt.

Ily érzelmekkel s mély hálával fogadom a kuriai bírós rangra emeltetésem alkalmából küldött jókívánatokat. Vajha a tisztelt válaszmány minden egyes tagja az egyesület felvirágzásán örvendhetne s megérhetné, hogy minden arra való honpolgár az egyesület céljától áthatva, annak elérésére működnek.

Tisztelettel vagyok Kolozsvar, 1913 január 16. *Incze Gerő.*

Dr. Györfly István lőcsei főreálisk. tanár tagtársunkat, kolozsvari egyet. magántanár rá képesítettése alkalmából az E. K. E. válaszmánya üdvözölvén, erre ő köszönő levelében a következő elismerő sorokban ad kifejezést annak, hogy miért tartja ő (úgy mond) az E.

K. E. üdvözlétét különösebben értékesnek:

Immáron 13-ik éve tartozom az E. K. E. tagjai sorába, de mindig csak az egyesület odaadó, kitartó — sokszor igen nehéz viszonyokkal küzdő — ideális munkáját láttam Erdély magyarsága megmentése, az idegen tenger mindeneket elnyelő morajló hullámai ellen hatalmas gátul való szolgálat, épp' az E. K. E. célja. Sajnosan magára van hagyatva, kellő támogatásban nem részesül; élete: örök harc, s tisztjét ezek dacára is törhetlenül teljesíti. Ez a fanatikus kitartás, ez a megalkuvást nem ismerő, ki nem térő, tudatos irányban háladó célhoz törekvés — volt mindig az az erkölcsi nagy hatás, amelyet én rám az E. K. E. gyakorolt, s ez a magam sorsával való hasonlatosság nekem is erőt adott a nagy Élet szürke, mindent egyaránt elnyelő hullámai ellenében ideális céljaim felé való haladtomban.

Szívből és pedig igaz magyar szívből kívánom, hogy az E. K. E. kibontott, idegen szél gyakorta megbátta zászlaja fennen lobogjon, hozzon tényt, dicsőséget az elkövetkező nemzedék részére. Gyarapodjon, erősödjen az E. K. E. úgy anyagilag, mint szellemi megizmosodásában — Erdély, így egész hazánk javára!

Ismételten és hálásan köszönöm a kitüntető sorokat.

Vagyok és maradok a Nagytekintetű Igazgató-választmány előtt igaz és mély tisztelettel

Lőcse, 1913 február 11. alázatos szolgálója *dr. Györffy István*, lőcsei fő-rektiskolai rendes és kolozsvári egyetemi magántanár.

E. K. E. összejövetel. Februárius hó 6-án az Erdélyi Kárpát-Egyesület a New-York-szálló külön éttermében igen élénk érdeklődés között rendes havi összejövetelt tartott. Az összejövetelen megbeszélés tárgyát képezte a Bathori-hegyre rendezendő téli kirándulásnak ügye, továbbá megállapították a június hónapban Görgénybe és onnan a Mezőhavason át Szovátára rendezendő nagyobb szabású kirándulásnak terveze-

tét. Az összejövetelen résztvettek: Baumann László pt. számvizsgáló, Blasius Mihály mérnök, Bárány Lajos főkönyvelő, Grobois Janos magánzó, dr. Gámán József kam. titkár, Lázár J. Ödön, Madari Zoltán kórházi ellenőr, ifj. Hirschfeld Sándor kereskedő, Ditrői Puskás Béla keresk., dr. Szádeczky Lajos egy. tanár, Széll Márton főmérnök, Scheier Árpád bankhiv., Oberding Antal iparos, Teutsch Henrik sörgyárigazgató és M. Kovács Géza főtitkár.

E. K. E. összejövetel. Március hó 6-án tartotta az Erdélyi Kárpát-Egyesület a New-York-szálloda külön éttermében rendes havi összejövetelét. Jelen voltak: Adorján Róbert hivatalnok, Balás Jenő mérnök, Baumann László számvizsgáló, Deák Zsigmond ezredes, Fábry Ignác, Holló Károly tanár, Layda Jenő cukrász, Lázár J. Ödön irodatiszt, báró Mannsberg Sándor, Monoky Gyula mérnök, dr. Ruzitska Béla egyetemi tanár, dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanár, Puskás Béla kereskedő, Virágháty Gyula fogász, M. Kovács Géza főtitkár és Gregor Anna úrnő. Az összejövetelen dr. Ruzitska Béla szabad előadást tartott a téli kirándulásokról és a gyalui havasok téli tájképeiről gyönyörű felvételeket mutatott be. Azután dr. Szádeczky Lajos tartott ugyancsak szabad előadást Konstantinápolyról, igen nagy érdeklődés között és igen szép képsorozatot mutatott be. Az egyes előadások kapcsán igen érdekes hozzászólások történtek és azoknak kapcsán megállapították a jövő havi összejövetelnek programját. Végezetül báró Mannsberg Sándor alelnök szólt fel és fejezte ki az egyesület köszönetét az előadóknak az élvezetes előadásokért.

Az E. K. E. választmányi ülése. Február hó 10-én d. u. 5 órakor az E. K. E. központi választmánya ülést tartott. Jelen voltak: Blasius Mihály, Bauman László, dr. Boros György, Deák Zsigmond ezredes, dr. Erdélyi László, Gáspár Gyula, Gyöngyössy Béla, Jékei Dániel dr., dr. Márki Sándor, Madari Zoltán, dr. Péter Béla, Szegzárdy József, dr. Ruzitska Béla, ifj. dr. Szentkirályi Ákos, Pálffy Ernő, Pap Kristóf,

Virágháty Gyula, Werger István, Holló Károly, dr. Szádeczky Lajos és M. Kovács Géza főtitkár. Elnökölt dr. Szádeczky Lajos, jegyzett Holló Károly, előadott M. Kovács Géza főtitkár. Elnök a lelnök megnyitva az ülést jelentí, hogy grót Lázár István elnök, dr. Kossutány Ignác, báró Mannsberg Sándor alelnökök, Tanács József ellenőr, továbbá Cholnoky Jenő dr. és Fekete Gábor elmaradásukat kimentették. Elnök mély szomorúsággal jelentí, hogy gróf Bethlen Bálint, ki az egyesületnek elnöke, majd pedig több éven át társelnöke volt, elhunyt. Az egyesület gyászának kifejezéseül a lobogót kítűzte és az elnökség a ravatalra koszorút rendelt. Választmány a temetésen dr. Szádeczky Lajos által fogja képviseltetni magát. Jelentést tett továbbá, hogy Barcsay Domokos rendes tag is elhunyt. Választmány határozatilag kimondotta, hogy az elhunytak emlékét jegyzőkönyvében megörökíti. Felolvastatott a múlt ülés jegyzőkönyve. Minden észrevétel nélkül hitelesítették. Ugyancsak jóváhagyólag vették tudomásul annak a tárgyalásnak bejelentését, hogy Hangay Oktáv tanárt kívánják megnyerni az Erdélyi Úti Kalauz főszerkesztőjévé. Jóváhagyólag vették tudomásul továbbá a pénztári jelentést is. Főtitkár tett ezután jelentést az egyesületnek életében két hét alatt felmerült mozzanatokról, nevezetesen, hogy a közgyűlés határozatait legnagyobb részben végrehajtották. Továbbá, hogy az Erdélyi bank 100 kor. és a Kolozsvári Gazdák Hitelszövetkezete 40 kor. adományt szavazott meg az egyesületnek és hogy több helyről jelentettek be adományokat. Kimondották határozatilag, hogy a Magyar Turista Egyesületet a magyarországi Baedeker kiadásában az új erdélyi úti kalauz adatainak rendelkezésre való bocsátásával támogatni fogják. A tordai kulturház részére könyvadományokat szavaztak meg. A díszalbum kiadására vonatkozólag a tárgyalások tovább folytatására bizottságot küldöttek ki. Főtitkár jelentést tett ezután, hogy igen élénk érdeklődés mellett megtartott a rendes havi összejövetel, amelyen felmerült és

letárgyaltatott a Báthory-hegyre rendező téli kirándulásnak, továbbá a nyár folyamán a görgényi havasokba rendező nagyobbszabású nyári kirándulásnak ügye. Választmány örvendetes tudomásul vette a jelentést. Főtitkár jelentí, hogy a Darnai-muzeum, továbbá dr. Szádeczky Lajos alelnök a muzeum részére könyveket ajándékozott. Választmány ajándékozónak jegyzőkönyvi köszönetet szavazott. Ezután egy alapító tagnak és 3 rendes tagnak felvétele következett, majd pedig Boros György dr. felszólalása után igen élénk eszmecsere fejlődött ki Kolozsvár idegenforgalmi ügyére nézve és határozatilag kimondották, hogy az idegenforgalmi bizottság haladéktalanul újjászervezendő. Elnök megköszönvén az érdeklődést, a havi összejöveletek és választmányi ülések látogatására buzdítva a tagokat, este 6 órakor az ülést beárta.

Az E. K. E. választmányi ülése. Március hó 10-én az Erdélyi Kárpát Egyesület rendes havi választmányi ülést tartott. Jelen voltak: Baumann László p. t. számvizsgáló, Incze Gerő kuriai bíró, dr. Jékely Dániel táblabíró, Holló Károly tanár, gróf Lázár István, Merza Gyula, Pálffy Ernő, Pap Kristóf, Puskás Béla, Régiusz Arthur, Ruzitska Béla, egyetemi tanár, Sárdi Lőrinc hivatalnok, dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanár. ifj. dr. Szentkirályi Ákos, dr. Török Imre orvos, Werger István máv. ellenőr, és M. Kovács Géza főtitkár. Elnökölt gróf Lázár István, előadott M. Kovács Géza főtitkár, jegyzett Holló Károly. Elnök megnyitván az ülést legelőbb is bejelentette, hogy br. Mannsberg Sándor és Tanács József elmaradásukat kimentették. Ezután főtitkár tett jelentést a titkári hivatal egyhavi működéséről és az egyesületi mozgalmakról. Utolsó választmányi ülés óta tartottak 3 tisztikari tanácsülést. Iktatóra érkezett 81 drb. elintézést nyert 67 drb. Megjelent és expeditiáltak az Erdély folyóirat-

nak februáriusi számát. Előkészítés alatt van a 3-ik szám. A rendes évi egyesületi kedvezményekért kérvényekkel fordultak az összes vasúti és hajójáratokhoz. Egy hó alatt rendeztek egy havi összejövetelt, amelyen dr. Ruzitska Béla és dr. Szádeczky Lajos alelnökök tartottak nagy érdeklődés mellett előadást. Kirándulási tervezetet dolgoztak ki a Mezőberényi polgári iskola részére. Az E. K. E. fürdőügyi osztálya megtartotta alakuló gyűlését, amely határozatilag kimondotta, hogy március hó 27-én az összes fürdők és forrástulajdonosok bevonásával a fürdő és ásványvíz ügy fellendítése céljából nagy gyűlést rendeznek. A tájékoztató körleveleket szétküldötték. A titkári jelentést jóváhagyólag vették tudomásul. Ezután Merza Gyula főpénztáros tette meg jelentését a havi pénztári forgalomról, amelynek örvendetes tudomásvétele után igen nagy örömet keltett a választmány tagjai előtt, hogy Csató Ferenc csendőrezredes újonnan megválasztott választmányi tag 50 korona ador ányt küldött az egyesületnek. Az Aradi Túrista Egyesületnek menedékházi kedvezményre vonatkozó kérésre kimondotta határozatilag a választmány, hogy az

Aradi Túrista Egyesülettel kapcsolatosan a nyár folyamán kirándulást rendez az egyesület a leányvásárról híres Gajnára. Ehatározta továbbá, hogy a hónap második felében a fogarasi havasok ismertetése céljából vetített képes előadást rendez. Főtítkár tett ezután jelentést a kiadandó Erdélyi Úti Kalauz munkálatairól és megbizta a választmányt Szádeczky Lajost a szerkesztési ügyek letárgyalására és felhatalmazást adott a titkári irodának előállítási költségekre vonatkozó nyomdai ajánlatok beszerzésére és az előfizetési ivec kibocsátására. A Kolozsvár környéki túrista menedékházak hatékony ellenőrzése céljából kimondották határozatilag, hogy mindenik menedékházhoz gondnokot választanak és a Bercsényi turistaházhoz a telefont bevezetik. Elnök indítványára a választmány elhatározta, hogy az évi közgyűlést már a nyár folyamán megtartja valamelyik fürdőhelyen, nagyobb kirándulásokkal kapcsolatosan. Kimondotta még határozatilag a választmány, hogy a rendes választmányi üléseket ezután mindig a hónap 10-ik napján délután 5 óra 30 perckor tartja. A mindvégig érdekes ülés este 6 órakor ért véget.

Különfélék.

A tájékozódó képesség néhány föltűnő példája. Az alsóbb rendű állatok körében is akadunk egy-két idevágó, érdekes példára, de ezekről itt nem kívánok megemlékezni. A gerincesek közül legáltalánosabban ösmertek e tekintetben a költöző madarak, amelyeket — mint legujabban kiderült — nem is annyira az úgynevezett ösztön, mint inkább bizonyos célszerűségi szempontok az útvonal megválasztásában, valamint eléggé fejlett emlékező-képességük vezetik óriási útjaikon. A magasabb rendű tengeri állatok (fókák, rozmárok, cetek stb.) bizonyítást nyer, hogy a különböző tengeráramlatok útján tájékozód-

nak különböző célú költözködéseik alkalmával. Érdekeség tekintetében mind ezeket túlszárnyalják azonban a méhek, amelyek — mint köztudomású — 2—3 km. távolságról is visszatálnak köpűjökbe. Ezekről mostanig azt hitték, hogy látásuk, vagy szaglásuk segítségével találnak haza, míg legújabban azt tartják, hogy valami »helymeghatározó érzék«-nek vannak birtokában.

Ugyancsak így kell magyaráznunk a postagalambok általánosan ösmert tájékozódó képességét is, amelyet több bűvár alaposan tanulmányozott ugyan, de részletesen meg nem fejtett. Egyéb háziállatainkról, főként a kutyáról és macs-

káról meg bizonynal mindenki hallott, vagy tapasztalt idevágó eseteket. Ilyen pl., hogy macskát (szokás szerint zsákban) 40—50 km.-re vittek vasúton, s kiszabadúlva másnapra már ismét a régi helyén volt. Egy vadászkutyáról tudom, hogy Sopronból Budapestre hozták vasúton, s hét nap múlva újra otthon termett. S mindezek azért is alkalmas példák, mert tényleg kizártának kell tartanunk, hogy az állat (főként a kutya és macska) ekkora távolságra nézve halló, látó, vagy szagló szervei alapján tájékozódhassék.

Igen érdekes cikket hozott a Természettudományi Közlöny (1912. évi november 15-iki száma) »A ló tájékozódó tehetségéről«, *Máday István* tollából. A szerző bevezetésül röviden kifejti, hogy a ló tájékozódása részint öntudatlanul, részint tudatosan jön létre. »A ló ez esetben ösztönének (a hönvágynak) tartalmát céltudatos akarata tartalmává teszi. Ha pedig tudatosan akar valamit a ló, akkor, csak úgy, mint az ember, összes erejét és tehetőségét fölhasználja céljának elérésére. Ilyen tehetség első sorban az értelem; a ló tehát értelmesen, tudatosan keresi a helyes utat.« Ebben az értelemben nyilatkozott különben már 1872-ben Houzeau is.

Erre nézve itt röviden csak azt jegyzem meg, hogy ebben az esetben igen nehéz eldönteni, mennyi a tudatos rész, sőt — mint a legtöbb példából kitűnik — az ú. n. értelmi funkciók teljesen háttérbe is szorúlhatnak, s egyelőre egy külön érzék körébe utaljuk az idevágó jelenségeket, amely érzék úgy látszik nincs egyenes kapcsolatban az idegközponttal.

A Mádaytól fölhozott példák közül hadd álljanak itt az alábbiak.

Darwin egy hátaslovat Angliából Wight szigetére szállított. Ez a ló sétalovaglaskor mindég régi hona felé akart haladni, még pedig légvonalban, nem pedig a kikötő irányában, ahol a hajót elhagyta. Howitt szerint Ausztráliában 5 ló (külön-külön) kísérlette meg, hogy a városból a 290 km.-nyire fekvő régi, szabad legelőjét fölkeresse; valamennyi

légvonalban haladt, több esetben magos hegységen és sűrű erdőn keresztül. Máday maga katonalovakat figyelt meg s azt találta, hogy tájékozódó képességük nagyon különböző. »Mert míg az egyik mindjárt az első próba után egyenesen hazatalál, ha sötét éjjel van is, addig a másik csak több heti gyakorlat után tesz szert némi ügyességre.«

Úgy látszik tehát, hogy a vele született érzék nem minden állatnál egyforma fejlettségű; s abban az esetben, ha gyöngé, bizonyos mértékig értelmi funkciókkal pótolható.

Egy francia utazó, *Cornetz* — amint a »Revue des Idees«-ben közli — több esetben embereken is megfigyelte a »helymeghatározó érzéket«. Így a többek közt a Szaharában történt esetét beszéli el, mely szerint egy Adra törzsbeli, egyébként szinte együgyű arab szolgája valóban bámúlatosan fejlett tájékozódó képességéről tett bizonyosságot. Biztos tájékozódása főként akkor volt szembetűnő, amidőn az ő lakóhelyétől való távolság nem volt több 5—6 földr. foknál (500—600 km.). Ebben a körzetben — mint *Cornetz* írja — valóban szinte csodálatos pontossággal határozta meg a szülőhelyére vezető egyenes irányt, annyira, hogy az utazó műszereivel sem tudta ily pontosságra vinni. Meg kell jegyeznünk, hogy a látó érzéknek itt sem lehet jelentős szerepe, miután a szemhatár sugara a sivatagon alig nagyobb 100—200 méternél; a sok homokbucka annyira körülzárja azt.

Igen természetes, hogy a tájékozódó képesség az arabok közt is egyénekenként különböző. Az előbbiéhez hasonló jó volt *Cornetz* szerint egy másik arab vadászé is, akivel egy este táborhelyüket elhagyva, órákhosszat járt-kelt a legkülönbözőbb irányban. Végre maga az utazó is tájékozatlan lett, de kérésére az arab egyszeriben, s minden habozás nélkül a helyes irányban vezette vissza. Hiába faggatta azonban: minek alapján tájékozódott? (Az idő borús volt, s így a csillagokra sem gondolhatott.) Minden kérdést ezzel ütött el: »Arra van sátorunk.«

De hadd álljon itt egy hazai példa is, amelyet egy barátomtól hallottam.

Hadgyakorlat alkalmával egy szakaszt vezénylő önkéntes — mint oldalvéd — a Vértes rengetegeiben úgy eltévedt, hogy se té, se tova. Eszébe jutott ugyan, hogy ilyenkor a mohos fatörzs is nyújthat útmutatást, de sajnosan kellett tapasztalnia, hogy ezen módon itt nem tájékozódhatik, mert minden fatörzs más irányt mutatott volna. Amikor egészen nyilvánvalóvá lett az eltévedés, egy közember előállott s megkérdezte, merre felé akarja vezetni a szakaszvezető az oldalvédet. S mint a célt megtudta, minden habozás nélkül mutatott egy irányt, amely egyébként éppen nagyon valószínűtlennek tűnt föl mindenki előtt. »S miért éppen erre?» — kérdezték emberünket többen. »Erre kell mennünk« — hajtogatta minden magyarázat nélkül a katoná. akár csak a főntebbi arab, aki különben a vidéket maga sem ösmerte. S tényleg helyesen tájékozódott.

Ezzel ellentétben bizonytalannal mindannyiunknak volt már módjában tapasztalni, hogy egyik-másik útitársunk minduntalan épp az ellenkező irányban indult, valahányszor ismeretlen síkhelyen, vagy városban a megszakított út folytatásáról volt szó. Sőt (borús, ködös időben) sokan a hegyek közt is azonnal elvesztik tájékozottságukat, ami sok nagy veszedelemnek is szülőoka szokott lenni. Sarkalatos túrista szabály ugyan, hogy ködben, főként veszedelmes helyeken ne folytassuk útunkat, de bizony sokszor elkerülhetlen a megszegése.

Már Daridin is megjegyezte, hogy — bizonyos fokig, legalább — mint minden érzékünket, úgy tájékozódó és hely meghatározó érzékünket is begyakorolhatjuk, élesíthejük. A túristának ez a képessége természetes annak tudtán kívül is tökéletesedhetik, de vajjon az eredmény nem lenne-e biztosabb és nagyobb, ha öntudatosan és tervszerűen fejlesztené? *Gé.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fürdőügyi hírek.

Uj ásványvíz részvénytársaság. Múlt év december havában Brassóban a vendéglősök Ásványvíz Részvénytársasága alakuló közgyűlést tartott. Az új részvénytársaság ásványvíz források megszerzésére, esetleg bérbeadására alakult azzal a céllal, hogy az így megszerzett

ásványvíz forrásokat saját kezelésébe véve, azok vizét forgalomba hozza s ezáltal úgy a vendéglősöket és kávézókat, valamint a fogyasztó közönséget jól és tisztán, szakszerűleg kezelt kiváló minőségű és olcsó ásványvízhez juttassa. A társaság alaptőkéje 50000 k.

